

KULTURA SZWEDZKA

WYDAWCA: INSTYTUT SZWEDZKI • MARZEC 2002 • KZ 114 b

Literatura szwedzka XX wieku

Co całkiem naturalne, na literaturę szwedzką XX wieku składają się różne prądy i gatunki literackie: romantyzm ludowy, literatura flanöriska, ekspresjonizm, powieść mieszczańska, poezja surrealistyczna, portrety miast, krytycyzm społeczny, społeczny realizm i literatura rozrachunkowa, traktująca o rozpadzie państwa dobrobytu i słabości jednostki.

Niektórzy pisarze mają na scenie literackiej tego stulecia tylko jedną rolę do odegrania, jedną, ale ważną, inni wcielają się w kilka postaci. W wieku XX donośnie lub cicho rozbrzmiewają różne głosy z różnych epok.

PRĄDY LITERACKIE NA PRZEŁOMIE WIEKÓW

U schyłku wieku XIX i na początku XX w literaturze szwedzkiej królują niepodzielnie dwa wielkie nazwiska: Selma Lagerlöf (1858-1940) i August Strindberg (1849-1912), których wpływ na rozwój dokonań prozatorskich i dramaturgicznych jest do dzisiaj odczuwalny. *Czerwony pokój* Strindberga (1879) i *Gösta Berling* Lagerlöf (1891) uchodzą za pierwsze prawdziwie współczesne powieści szwedzkie.

Cudowna podróż Lagerlöf (1906-1907), dowcipny podręcznik do nauki geografii Szwecji, zna niemal na pamięć wiele pokoleń uczniów. Dwa lata później Verner von Heidenstam (1859-1940) publikuje zabawną czytankę *Svenskarna och deras hövdingar* ('Szwedzi i ich wodzowie'). Ponieważ Strindberg nadal był na bakier ze szwedzkim establishmentem, Heidenstam cieszył się statusem poety narodowego Szwecji. W jego dziełach, przepojonych romantycznym nacjonalizmem, dominuje tematyka historyczna: począwszy od debiutanckiego tomiku poezji *Vallfart och vandringsår* ('Pielgrzymki i lata wędrowki', 1888) po *Nya dikter* ('Nowe wiersze', 1915).

W tym okresie modnym kierunkiem w literaturze jest symbolizm. Strindberg, autor utworów realistycznych, staje się pionierem symbolizmu w dramacie. W *Grze snów* (1902) odnajdujemy jedną z jego najsłynniejszych sentencji: „Ludzkość zasługuje na współczucie”.

Czołowym przedstawicielem symbolizmu w poezji był Vilhelm Ekelund (1880-1949), jeden z pierwszych szwedzkich modernistów. Zaczynał od białego wiersza, później poświęcił się eseistyce i aforyzmom.

Niewielu pisarzy mogło się równać z Hjalmarem Söderbergiem (1869-1941) w umiejętności oddania odartej z iluzji sofistyki fin de siècle'u. Protagonisci jego utworów, pasywni, apatyczni, bez celu włóczyli się ulicami Sztokholmu. Zdumiewał fakt, że autor nie potępiał dekadentckiego stylu życia. *Den allvarsamma leken* ('Poważna zabawa', 1912) jest bodaj najchętniej czytana ze wszystkich klasycznych romansów szwedzkich, a *Förvillelser* ('Pomyłki', 1895) i *Doktor Glas* ('Doktor Glas', 1905) pozostały w pamięci czytelników dzięki barwnym portretom Sztokholmu.

PISARZE PIERWSZEGO DZIESIĘCIOLECIA XX WIEKU

Autorzy aktywni w latach 1910-1920, inspirowani twórczością Strindberga, często zwracali się ku tematyce społecznej. Wśród pierwszych pisarzy zajmujących się problemami życia robotników znaleźli się między innymi Maria Sandel, Ludvig Nordström, Martin Koch i Dan Andersson. Mieszczanństwo stanowiło obszar zainteresowań takich autorów jak Sigfrid Siwertz, Elin Wägner i Hjalmar Bergman. Portretowali swoich bohaterów inaczej, niż czyniła to literatura flanöriska, i w przystępny sposób rejestrowali proces przeobrażania się Szwecji z kraju rolniczego w przemysłowy.

August Strindberg

Selma Lagerlöf

Elin Wägner

Pär Lagerkvist

Lütfi Özajök

Aniara

Enar Merkel Rydberg/Operan

Hjalmar Bergman (1883-1931), wybitny gawędziarz literatury szwedzkiej, autor powieści i dramatów, z ogromną biegiłością ukazywał złe strony życia w humorystyczny, zabawny sposób, na przykład portretując mieszkańców małego miasteczka w *Markurells i Wadköping* ('Markurellowie w Wadköping', 1919). Inne wybitne powieści Bergmana to *Farmor och vår herre* ('Babcia i Bóg', 1921) i *Clownen Jac* ('Klown Jac', 1930).

Elin Wägner (1882-1949) prezentowała losy jej współczesnych, pracujących kobiet i ich walkę o prawo wyborcze. Na uwagę zasługują takie jej powieści jak *Norrullsligan* ('Norrullska banda', 1908), *Pennskaftet* ('Obsadka', 1910) i *Åsa-Hanna* ('Åsa-Hanna', 1918).

MIĘDZYWOJNIE

Pär Lagerkvist (1891-1974) należał do jednego z pierwszych w Szwecji poetów modernistów. Jego ekspresjonistyczny wiersz *Ängest* ('Trwoga') ze zbioru pod tym samym tytułem (1916) jest tego zapowiedzią. W poezji i w prozie porusza Lagerkvist zasadnicze tematy egzystencjalne, stawia pytania o istnienie Boga i sens życia. Często za tło swoich utworów obiera sztafaż świata starożytnego. Pisał także dramaty. Najlepiej znany – *Himlens hemlighet* ('Tajemnica nieba', 1919) – pobrzmiewa echem *Gry snów* Strindberga.

Pisane pod wpływem modernizmu europejskiego wiersze Birgera Sjöberga (1885-1929) *Kriser och kransar* ('Kryzysy i wieńce', 1926) spotykają się z głosami oburzenia. Znany dotąd z idyllicznych obrazków z życia małego miasteczka, uwiecznionych w popularnej *Fridas bok* ('Książka Fridy', 1922), zaproponował utrzymaną w poetyce ekspresjonistycznej pesymistyczną wizję świata. Poetycki bunt Lagerkvista i Sjöberga stanie się pożywką dla poetów lat 30. i 40.

W międzywojniu pojawiają się pisarze pochodzenia robotniczego: Eyvind Johnson, Vilhelm Moberg, Moa Martinson, Jan Fridegård. Wielu pisało powieści autobiograficzne w duchu Maksyma Gorkiego. W latach 1934-1937 Eyvind Johnson (1900-1976) wydał tetralogię pod wspólnym tytułem *Powieść o Olofie*, w której przedstawił drogę życiową chłopca z rodziny proletariackiej zyskującego coraz większą samoświadomość ideową. Johnson pisał również powieści historyczne, a w trylogii powieściowej poświęconej Krilonowi (1941-1943; wersja skrócona, zatytułowana *Krilon*, ukazała się w roku 1948) opowiedział się przeciwko nazizmowi.

Niezwykle popularny Vilhelm Moberg (1898-1973) skupił się na szwedzkiej wsi i jej historii. Wiele jego powieści doczekało się adaptacji filmowych. Jan Troell przeniósł na ekran tetralogię powieściową poświęconą emigracji zarobkowej Szwedów do Ameryki w drugiej połowie XIX wieku: *Emigranci* (1949), *Imigranci* (1952), *Nybyggarna* ('Osadnicy', 1956) i *Sista brevet till Sverige* ('Ostatni list do Szwecji', 1959). Moberg był także kontrowersyjnym krytykiem społecznym w duchu Strindberga.

Postacią dominującą wśród szwedzkich pisarzy proletariackich był Ivar Lo-Johansson (1901-1990). W *Godnatt, jord* ('Dobranoc, ziemio', 1933) sportretował losy wyrobników folwarcznych, biednych robotników rolnych, otrzymujących zapłatę głównie w naturze, a w *Kungsgatan* ('Ulica Królewska', 1935) ukazał ciemne strony życia w wielkim mieście, prostytucję, choroby weneryczne.

Moa Martinson (1890-1964) napisała dwadzieścia powieści traktujących o codziennej, ciężkiej pracy robotnic fabrycznych i rolnych. Jej autobiograficzna trylogia powieściowa – *Mor gifter sig* ('Matka wychodzi za męża', 1936), *Kyrkbröllop* ('Ślub kościelny', 1938) i *Kungens rosor* ('Królewskie róże', 1939) – jest stale wypożyczana w szwedzkich bibliotekach.

Powieści o tematyce mieszczańskiej pisali Agnes von Krusenstjerna, Olle Hedberg i Fritiof Nilsson Piraten. Agnes von Krusenstjerna (1894-1940) portretowała reprezentantów „ubogiej szlachty”, neurasteniczne postaci o skomplikowanym życiu erotycznym. Poświęciła temu trzytomowy cykl powieściowy o Tony (1922-1926) i siedmiotomowy cykl powieściowy *Fröknarna von Pahlen* ('Panny von Pahlen', 1930-1935). Ich szczerłość wywołała burzę protestów i ostre polemiki.

W roku 1929 Artur Lundkvist, Harry Martinson, Gustav Sandgren, Erik Asklund i Josef Kjellgren wydali wspólnie antologię poezji zatytułowaną *Fem unga* ('Pięciu młodych'), która stała się zapowiedzią tego, co miało nadejść w latach 30. Lundkvist i Martinson, czerpiąc natchnienie z Freudowskiej psychoanalizy, prezentowali optymistyczną wizję przyszłości. Później będą czołowymi postaciami szwedzkiej literatury.

Artur Lundkvist (1906-1991), poeta surrealistyczny i prozaik, twórca niezwykle płodny, odegrał kluczową rolę w promocji literatury światowej w Szwecji.

Harry Martinson (1904-1978), wczesnie osierocony, był marynarz, opisał swoje trudne dzieciństwo w powieści *Nässlorna blomma* ('Pokrzywy kwitną', 1935). W latach 30. był jednym z wiodących poetów krajobrazu. Napisał także epos kosmiczny *Aniara* ('Aniara', 1956), przedstawiający z goryczą wyścig zbrojeń i zagrożenia, jakie niosą z sobą zdobycze techniki. Poemat posłużył jako libretto opery pod tym samym tytułem.

Karin Boye (1900-1941), której wiersze niejedni Szwed zna na pamięć, należała do grupy pisarzy o poglądach radykalnych, a źródłem jej inspiracji był modernizm i psychoanaliza. W futurystycznej powieści *Kallockain* ('Kalokaina', 1940) dokonała krytyki hitlerowskich Niemiec.

Lata 30. wydały takich wpływowych poetów jak Johannes Edfelt, Hjalmar Gullberg i Nils Ferlin. W roku 1932 debiutował zbiorkiem pierwszych szwedzkich wierszy surrealistycznych *sent på jorden* ('późno na ziemi') być może największy szwedzki poeta – Gunnar Ekelöf (1907-1968). Pisał rzeczy proste, bezpośrednie, a także eksperymentalne, z wyraźnymi wpływami kultury Wschodu. Dekonstruował słowa, by znaleźć nowy język, lepiej oddający rozproszoną rzeczywistość.

LATA CZTERDZIESTE

Rok 1945 wyznacza cezurę w literaturze szwedzkiej. Dla wielu pisarzy wojna stała się bolesnym przeżyciem, co znalazło swój wyraz w pesymistycznej tematyce, przesyconej poczuciem niepokoju i winy. Dopiero teraz modernizm zadomowił się na dobre; nową literaturę coraz wyraźniej cechował eksperymentalizm i niezrozumiałość.

Lars Ahlin (1915-1997) przeciwstawiał się realizmowi, bardziej go interesował świat wyobrażeniowy, asocjacyjny, co zaprezentował w powieściach *Om* ('Jeżeli', 1946) i *Natt i marknadstället* ('Noc w jarmarcznym namiocie', 1957). Po latach milczenia na początku lat 80. wrócił do pisania powieści, co kontynuował do końca swoich dni.

Geniuszem pokolenia tworzącego w latach 40. był przedwcześnie zmarły Stig Dagerman (1923-1954). Wina i trwoga stały się tematami jego symbolicznych i groteskowych powieści, z których można wymienić debiutancką *Ormen* ('Wąż', 1945), *De dömdas ö* ('Wyspa skazańców', 1946), *Bränt barn* ('Poparzone dziecko', 1948) i *Weselne kłopoty* (1949). Na uwagę zasługuje także jego alegoryczny dramat *Den dödsdömde* ('Skazany na śmierć', wystawiony w roku 1947).

Spośród poetów lat 40. wyróżniają się Erik Lindegren i Karl Vennberg. *mannen utan väg* ('człowiek bez drogi', 1942) Erika Lindegrena (1910-1968) – cykl „rozbitych sonetów” – nie najlepiej został rozumiany przez krytykę. Okaleczona forma – wpływ francuskich surrealistów i symboliki w duchu T.S.Eliota i Ezry Pounda – miała być wyrazem moralnego upadku czasów. Ostatni tomik Lindegrena to *Vinteroffrån* ('Zimowa ofiara', 1954).

Poezja Karla Vennberga (1910-1995), w której zaznaczają się wpływy T.S.Eliota, podobnie jak twórczość Lindegrena wyrażała krytyczny stosunek do współczesności. Vennberg był sceptykiem próbującym dokonać przewartościowania poetyckich i politycznych prawd. Debiutował w roku 1937 zbiorem wierszy *Hymn och hunger* ('Hymn i głód') i pisał aż do śmierci.

Jednym z uczniów Vennberga był poeta modernistyczny Werner Aspenström (1918-1997), również wzięty autor sztuk teatralnych. Mimo przełomu, który nastąpił w jego twórczości w roku 1946 po wydaniu zbioru *Skriket och tystnaden* ('Krzyk i cisza'), jest sytuowany w latach 50. Ten jeden z najczęściej czytanych poetów szwedzkich pozostał aktywny aż do śmierci.

W latach 40. pojawiło się na literackiej scenie kilka interesujących kobiet. Poetka i prozaik Elsa Grave (ur.1918) pisała barwne, groteskowe i gniewne wiersze o bogatej tematyce; od macierzyństwa po zagrożenia, jakie niesie wojna nuklearna. Rut Hillarp (ur.1914), posiłkując się postaciami kobiet z mitologii, tworzyła w duchu erotycznego surrealizmu i stała się wzorem dla wielu piszących kobiet.

Stina Aronson (1892-1956) zyskała literacką sławę i publiczne uznanie, publikując w roku 1946 modernistyczną powieść *Hitom himlen* ('Po tej stronie nieba'), w której przedstawiła losy wiejskich kobiet z północnej Szwecji.

Debiutująca w roku 1940 Ulla Isaksson (ur.1916) również skupiła się na portretach kobiet i ich psychice. Sposób, w jaki ukazała w powieści *Paradistorg* ('Rajskie miejsce', 1973) problem macierzyństwa, wywołał poruszenie wśród feministek, które zarzuciły jej reakcyjne poglądy. Pisała także scenariusze do filmów Ingmara Bergmana – między innymi do *Źródła* (1960) – a w roku 1994 wydała niezwykle głośną powieść autobiograficzną *Boken om E.* ('Książka o E.'), opartą na jej związku z umierającym mężem.

LATA PIĘĆDZIESIĄTE

Literatura lat 50. kontynuuje niektóre tematy podejmowane w latach 40., jest jednak bardziej ironiczna i sielankowa. Wielu autorom zarzucano przemilczanie ważnych problemów współczesności. Wyścig zbrojeń, tak zwana zimna wojna czy kryzys w Korei nie znajdowały praktycznie odbicia w literaturze tego dziesięciolecia.

Lars Forsell (ur.1928) miał się różnych gatunków i poetyk, dosyć wcześnie zafascynowany twórczością Ezry Pounda. Oscylowanie pomiędzy prostotą a skomplikowaną metaforyką odcisnęło swoje piętno na poezji lat 50. Wspólnie z Pärem Rådströmem (1925-1963), który uosabiał nowoczesność, wprowadzając miejski żargon i sceny środowiskowe, Forsell odnowił szwedzki kabaret polityczny. Do dzisiaj pojawienie się każdej jego nowej książki staje się wydarzeniem literackim.

Jednym z najlepiej znanych poetów poza granicami Szwecji jest Tomas Tranströmer (ur.1931), którego silnie skonkretyzowana symbolika wywarła duży wpływ na innych, od debiutanckiego zbioru *17 dikter* ('17 wierszy', 1954) po zbiór najnowszy, *Sorgegondolen* ('Żałobna gondola', 1996). W upolitycznionych latach 60. i 70. nie cieszył się jednak łaskami.

Karin Boye

FLT PCA

Lars Ahlin

Ulla Montan

SZWEDZCY LAUREACI NAGRODY NOBLA W LITERATURZE

Selma Lagerlöf, 1909
Verner von Heidenstam, 1916
Erik Axel Karlfeldt, 1931
Pär Lagerkvist, 1951
Eyvind Johnson i
Harry Martinson, 1974

W roku 1948 debiutował Willy Kyrklund (ur.1921), autor powieści filozoficznych i nowel, wykorzystujących często motyw wschodnie. Renesans jego twórczości przypada na lata 90. *Solange* ('Solange', 1951) i *Mästaren Ma* ('Mistrz Ma', 1952) uchodzą za prawdziwie wielkie powieści.

Inni znaczący autorzy tworzący w latach 50. to pisarze: Lars Gyllensten (ur.1921) i Tora Dahl (1886-1982), i poeci: Majken Johansson (ur.1930), Göran Printz-Påhlson (ur.1931), Folke Isaksson (ur.1927), Bo Setterlind (ur.1923) i Sandro Key-Åberg (ur.1922). Nadal aktywna jest Birgitta Trotzig (ur.1929), wiodąca pisarka modernistyczna, która zyskała popularność dzięki powieści *De utsatta* ('Zagrożeni', 1957) i której twórczość koncentruje się wokół pytań egzystencjalnych i religijnych.

Sara Lidman (ur.1923) stała się sławna z dnia na dzień, publikując *Tjärdalen* ('Smolarnia', 1953), powieść z życia rolników w północnej Szwecji, Västerbotten. Pierwsza wprowadziła dialekt tej prowincji do języka literackiego. Debiut Lidman zapowiadał jednocześnie budzącą się wśród pisarzy polityczną świadomość rzeczywistości lat 60., co znalazło swój wyraz w angażowaniu się w problemy ludzi pokrzywdzonych przez los. Po okresie płodnym literacko, którego owocem była między innymi „kolejowa epopeja“, Lidman na pewien czas umilkła, by w roku 1996 powrócić na literacką scenę powieścią *Lifsens rot* ('Korzeń życia'), przychylnie przyjętą przez krytykę.

LATA SZEŚĆDZIESIĄTE

Lata 60. cechuje zainteresowanie się problematyką społeczną o charakterze globalnym. Zakwestionowano cywilizację zachodnią, protestowano przeciwko wojnie w Wietnamie, wzrosło zainteresowanie marksizmem, literatura stała się mniej elitarna. Czymś nowym i dosyć powszechnym stają się dziennikarskie zapiski dokumentalne i reportaże. W latach 70. tendencja ta zanika.

Jan Myrdal (ur.1927) publikuje *Rapport från kinesisk by* ('Raport z chińskiej wioski', 1963), Sven Lindqvist (ur.1932) wydaje kroniki podróży po Ameryce Łacińskiej i Azji, Sara Lidman pisze *Rozmowy w Hanoi* (1966) i *Gruva* ('Kopalnia', 1968), prezentując wywiady z górnikami.

Debiutujący w roku 1949 Per Wästberg (ur.1933) w latach 60. angażuje się w działalność na rzecz ruchów antyrasistowskich w Afryce Południowej. Jego zainteresowanie tym kontynentem przynosi dwie książki reportażowe, antologię prozy i poezji afrykańskiej oraz opracowanie przekrojowe tejże literatury. Wästberg jest ponadto dobrze znany dzięki trylogii powieściowej – *Vattenslottet* ('Zamek wodny', 1968), *Niosąc w powietrzu* (1969) i *Jordmänen* ('Grunt ziemski', 1972).

Göran Sonnevi (ur.1939), którego politycznie i społecznie zaangażowana twórczość uczyniła „poetą nowej lewicy“, dał się poznać w roku 1965 tomikiem *Ingrepp - Modeller* ('Ingerencja-Modele'), gdzie znalazł się słynny wiersz *Om kriget i Vietnam* ('O wojnie w Wietnamie'). Liczący blisko trzysta stron tom *Mozarts tredje hjärna* ('Trzeci mózg Mozarta', 1996) i *Klangernas bok* ('Książka brzmień', 1998) udowadniają, że Sonnevi w dalszym ciągu należy do grona wielkich poetów.

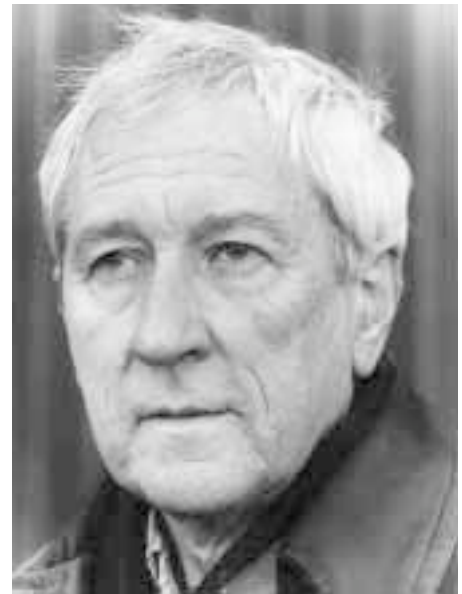
Wczesne lata 60. były świadkiem krótkotrwałej mody na eksperymenty formalne. Bengt-Emil Johnson (ur.1936) zainicjował w Szwecji konkretyzm, publikując w roku 1963 zbiorek wierszy *Hyllningarna* ('Wyrzy uznania'). Wtórował mu Åke Hodell (ur.1919), naigrawając się z armii w *Igevär* ('Broń', 1963) i w *General Bussig* ('Generał Fajny', 1964).

Sonja Åkesson (1926-1977), debiutująca w roku 1957, pisała wiersze społecznie zaangażowane, traktujące o swoistym upośledzeniu kulturalnym udreżonych codziennością kobiet. Jej zbiorki, włączające się w nurt tak zwanej nowej prostoty, *Leva livet* ('Przeżyć życie', 1961) i *Husfrid* ('Spokój domowy', 1963) stały się źródłem inspiracji dla Kristiny Lugn (ur.1948) i Bodil Malmsten (ur.1944), wpływowych poetek lat 80. i 90.

Kent Andersson (ur.1933) i Bengt Bratt (ur.1937) swoje społeczne zaangażowanie realizowali w teatrze. Ich sztuki *Flotten* ('Tratwa'), *Sandlådan* ('Piaskownica') i *Hemmet* ('Dom') powstawały zgodnie z duchem czasów zespołowo, przy udziale aktorów.

Per Olov Enquist (ur.1934) pisał powieści paradokumentalne i eksperymentalne. *Hess* ('Hess', 1966) jest przykładem metapowieści, *Legionärerna* ('Legioniści', 1968) łączą dokument i fikcję, tworząc relację o ekstradycji uchodźców z krajów nadbałtyckich ze Szwecji do Związku Radzieckiego. Później Enquist zajął się problematyką bardziej uniwersalną, na przykład w powieściach *Musikanternas uttåg* ('Wymarsz grajków', 1978) i *Biblioteka kapitana Nemo* (1991). W połowie lat 70. zaistniał jako wybitny dramaturg. Noc trybad (1975) i *Z życia glist* (1981) zapewniły mu – obok Larsa Noréna – rozgłos poza granicami Szwecji.

Lars Norén (ur.1944) debiutował jako poeta, wydając w roku 1963 *Syrener, snö* ('Bzy, śnieg'), niewielki tomik halucynacyjnych, surrealistycznych wierszy. Jego *Stupor* ('Urwiska', 1968) stanowią swoisty kolaż wydarzeń światowych, przesycony tematyką winy i śmierci.

Miriam Berkley

Tomas Tranströmer

FLT PICA

Sonja Åkesson

LATA SIEDEMDZIESIĄTE

W tym dziesięcioleciu daje się zauważyć pewną reakcję na upolitycznione lata 60. Biorąc za wzór niemieckiego pisarza i aktywistę Günтера Wallraffa, poeta Göran Palm (ur.1937) najął się jako robotnik w koncernie LM Ericssona i napisał *Ett år på LM* ('Jeden rok w LM', 1971) i *Bokslut från LM* ('Bilans z LM', 1974).

Per Christian Jersild (ur.1935), którego twórczość oscyluje pomiędzy fantastyką a realizmem, wydał pewną liczbę powieści traktujących o rozmaitych szwedzkich instytucjach. Na przykład *Dom Babel* (1978) charakteryzuje szwedzki system służby zdrowia.

Lata 70. zdominowały powieści epickie. Uznani pisarze publikowali teksty o rewolucji przemysłowej w Szwecji i początkach kształtowania się państwa dobrobytu. Jeden z najbardziej płodnych i docenianych w świecie twórców, Lars Gustafsson (ur. 1936), dał się poznać w latach 60. jako autor filozoficznych wierszy i prozaik. W latach 70. przystąpił do pisania cyklu powieściowego pod wspólnym tytułem *Sprickorna i muren* ('Szczeliny w murze'), na który złożyło się pięć pozycji: *Herr Gustafsson självt* ('Pan Gustafsson we własnej osobie', 1971), *Wetna* (1973), *Święto rodzinne* (1975), *Sigismund* ('Zygmunt', 1976) i *Śmierć pszczelarza* (1978). Wszystkie oddawały klimat tego dziesięciolecia.

Kerstin Ekman (ur.1933), której ranga pisarska stale rośnie, opublikowała trzytomowy cykl powieściowy o robotnicach z małej gminy w Sörmlandii: *Häxringarna* ('Kregi czarownic', 1974), *Springkällan* ('Zródło', 1976) i *Änglahuset* ('Anielski dom', 1979). Jej najgłośniejsza powieść, która zyskała uznanie krytyki, *Czarna Woda* (1993), została przełożona na wiele języków.

Do grona wielkich szwedzkich pisarzy należy Sven Delblanc (1931-1992), który debiutował w roku 1962 powieścią *Eremitkräftan* ('Rak samotnik'). Dużą popularność zawiązywał trylogii powieściowej o społeczności rolniczej Hedeby w Sörmlandii, którą otwiera *Rzeka pamięci* (1970).

Popularnym i wszechstronnym pisarzem jest także Per Anders Fogelström (ur.1917), który stworzył ważny dokument historyczny, publikując realistyczny cykl powieściowy o losach proletariatu sztokholmskiego, począwszy od lat 60. XIX wieku po współczesność.

W „epice kolejowej”, traktującej o zasiedlaniu północnych terenów Szwecji, Norlandii, Sara Lidman wprowadziła nowe formy narracji.

W niezwykle kreatywnym piśmiectwie Görana Tunströma (1937–2000) pobrzmiewały echa twórczości Selmy Lagerlöf. Małą ojczyzną autora było Sunne w Värmlandii, gdzie rozgrywa się między innymi akcja powieści *Prästungen* ('Dzieciak pastora', 1976). Najlepiej znane *Oratorium na Boże Narodzenie* (1983) doczekało się ostatnio ekranizacji filmowej. W roku 1996 Tunström wroczył na literacką scenę freskiem powieściowym o Islandii *Skimmer* ('Blask').

Debiutancka powieść Ulfa Lundella (ur.1949) – *Jack* ('Jack', 1976) – staje się swoistym wizerunkiem wczesnych lat 70. Przedstawiciel pokolenia bitowego, autor szeregu autorefleksyjnych powieści współczesnych, stał się źródłem inspiracji dla wielu niedoszłych pisarzy. Szwedzcy wydawcy nadal na próżno szukają godnego następcy.

Mattias Edwall

Ulf Lundell

POSTMODERNISTYCZNE LATA OSIEMDZIESIĄTE

Autisterna ('Autyści', 1979), debiutancka powieść Stiga Larssona (ur.1955), staje się wyznacznikiem postmodernistycznych lat 80. Jako poeta, prozaik i dramaturg, jest Larsson czołowym przedstawicielem „młodej literatury” tego dziesięciolecia. Społeczne zaangażowanie obszernych dzieł epickich lat 70. ustępuje pola skąpej, stustronicowej prozie. Brak poczucia tożsamości, ledwie zarysowane postaci odsyłają do niedostatków systemu społecznego i rozpadu państwa dobrobytu.

Podobnie jak w latach 40., tak i w tym dziesięcioleciu mówi się o niezrozumiałości „młodej literatury”, o anemicznej jałowości i nadmiernym luzie autorów. Stig Larsson, Carina Rydberg (ur.1962), Alexander Ahndoril (ur.1967) i Magnus Dahlström (ur.1963) piszą o problemie zła i przemocy, nie zajmując żadnej postawy moralnej.

Świadome formy lata 80. były przede wszystkim forum wypowiedzi poetyckich. Tobias Berggren (ur.1940) zaznaczył się już w latach 70.; inne liczące się nazwiska to: Gunnar D. Hansson (ur.1945), Arne Johnsson (ur.1950) i Magnus William-Olsson (ur.1960). Rolę szczególnie w ożywieniu poezji tych lat odegrały jednak kobiety: Katarina Frostenson (ur.1953), Ann Jäderlund (ur.1955) i Birgitta Lillpers (ur.1958), które w latach 90. umocniły swoją pozycję, zajmując poczesne miejsce na szwedzkim parniasie.

Narodowym dramaturgiem lat 80. i 90. został – zastępując na tym miejscu Ingmara Bergmana – Lars Norén. W roku 1980 wydał trylogię *Modet att döda* ('Odważa, by zabić'), klaustrofobiczny dramat z życia klasy średniej à la Cechow. W latach 90. Norén skupia się na środowisku ludzi z marginesu, które portretował w swoich wierszach i utworach prozatorskich pisanych w latach 60. *Krąg personalny 3:1*, część pierwsza trylogii *Morire di classe*, stał się największym w Szwecji sukcesem dramatycznym lat 90.

Erik Hjelte

Birgitta Lillpers

LATA DZIEWIĘDZIESIĄTE

Literatura schyłku tysiąclecia nie odcisnęła jeszcze wyraźnych śladów. Być może wyróżnia ją ponowna obecność Świata, większa otwartość na rzeczywistość i pewna doza społecznego zaangażowania. Poezja tych lat skłania się ku codzienności, mało w niej językowych eksperymentów. Göran Greider (ur.1959) narzucił pewien ton, publikując zbiór wierszy *När fabriken tystnar* ('Kiedy milkną fabryki', 1995).

W prozie również można zaobserwować chęć powrotu do realizmu i paradoksalności. Powieść *Kvietniowa czarownica* (1997) Majgull Axelsson (ur. 1947), opowiada o rozpadającym się Domu Ludowym, sugestywnie łącząc wątki społeczne z fantastyką.

Coraz większym wzięciem cieszy się proza autobiograficzna i literatura konfesyjna. Na przykład Peter Kihlgård (ur.1954), znany jako mistrz fantastyki, opowiedział o swoim okresie dojrzewania w poemacie prozą *Anvisningar till en far* ('Wskazówki dla ojca', 1996). Björn Ranelid (ur.1949), jeden z niewielu pisarzy debiutujących w latach 80., który nadal cieszy się uznaniem wśród czytelników i krytyki, wydał wspomnienia z dzieciństwa *Till alla människors på jorden och himlen* ('Do wszystkich ludzi na Ziemi i w niebie', 1997), dzieciństwu poświęcił Ernst Brunner (ur. 1950) *Vallmobadet* ('Makowisko', 1999).

Poetka i autorka sztuk teatralnych Agneta Pleijel (ur. 1940), która w latach 80. debiutuje jako prozaik, zyskuje szerokie grono czytelników dzięki bardzo osobistej powieści *En vinter i Stockholm* ('Jedna zima w Sztokholmie', 1997). Konfesyjność, tak symptomatyczna w latach 90., najpełniej dochodzi do głosu w *Den högsta kasten* ('Najwyższa kasta', 1997) Cariny Rydberg. Zamieszczony w powieści autentyczne nazwiska dały asumpt do zajadłej debaty na temat granic pisarskiej wolności.

Do pisarzy debiutujących wcześniej, którzy umocnili swoją pozycję w latach 90., należy między innymi Torgny Lindgren (ur. 1938). W jego legendarnej, groteskowej powieści *Hummelhönung* ('Trzmieli miód', 1995) pobrzmiewają tony arcygenialnej *Drogi węzowej na skale* z roku 1982. Sigrid Combüchen (ur. 1942), której powieścią przełomową stał się *Byron* (1988), z powodzeniem kontynuuje wyszukaną formalnie i językowo poetykę w *Långa och korta kapitel* ('Długie i krótkie rozdziały', 1992) i *Parsifalu* (1998).

W ostatnich latach coraz wyraźniej utrwała swoją pozycję na literackim rynku Inger Edelfeldt (ur. 1956). Skupiona na jednostkach słabych, pokazuje ich najskrytsze, nieprzystające do rzeczywistości pragnienia. W roku 1999 publikuje *Det hemliga namnet* ('Sekretne imię'), powieść sumującą motywy pojawiające się w jej dotychczasowym dorobku.

U schyłku dekady wróciła epika. W opasłych powieściach autorzy usiłovali pomieścić historię mijającego wieku. Kerstin Ekman wydała *Guds barmhärtighet* ('Boże miłosierdzie'), część pierwszą planowanej trylogii *Vargskinn* ('Wilcza skóra'). Wielcy prozaicy opublikowali kolejne dzieła: Göran Tunström – *Berömda män som varit i Sunne* ('Słynni mężczyźni w Sunne'), Sara Lidman – *Lifsens rot* ('Korzeń życia') i *Oskuldens minut* ('Minuta niewinności'), a jesienią roku 2000 Per Olov Enquist wydał – po ośmioletniej przerwie – powieść *Livläkarens besök* ('Wizyta nadwornego medyka'), której akcja rozgrywa się w wieku XVIII na kopenhaskim dworze w okresie politycznych zawirowań i przełomów, tak dobrze nam znanych w dzisiejszych czasach.

Anneli Jordahl

Agneta Pleijel

Cato Lein

Torgny Lindgren

Sophie Bassouls / Sygma

Autorka jest historykiem literatury, pisze o kulturze na łamach *Dagens Nyheter*, a także w innych periodykach. Była współwydawcą antologii *Den nya prosan: 30 författare* ('Nowa proza: 30 pisarzy', 1993) o pisarzach szwedzkich lat 80. i 90. oraz *Avsändare Norden: den nya prosan* ('Nadawca – Północ: nowa proza', 1996) o pisarzach skandynawskich lat 80. i 90.

Za poglądy wyrażone w niniejszym biuletynie odpowiada Autor.

Przekład: Halina Thylwe

Nota od Autora

Chronologiczny przegląd literatury szwedzkiej XX wieku pobieżnie omawia najważniejsze prądy literackie i prezentuje sylwetki pisarzy, których twórczość wycisnęła trwałe piętno na literackiej scenie.

Pisarze prezentowani są w tym dziesięcioleciu, w którym debiutowali lub uzyskali rozgłos. Niektórzy, aktywni przez dłuższy czas, są wymieniani w związku z prądami bądź kierunkami literackimi, których byli inicjatorami.

Institut Szwedzki (SI) jest instytucją państwową, powołaną do propagowania wiedzy o Szwecji za granicą. Wydaje liczne publikacje w wielu wersjach językowych, poświęcone różnym aspektom szwedzkiego społeczeństwa.

Niniejszy biuletyn stanowi część serwisu informacyjnego SI. Dane w nim zawarte można wykorzystywać pod warunkiem podania źródła.

Aby uzyskać więcej informacji, prosimy się kontaktować z Ambasadą Królestwa Szwecji lub Konsulatem Szwedzkim w Polsce (Ambasada Szwecji, ul. Bagatela 3, 00-585 Warszawa; tel. +22 640 89 00, fax +22 640 89 83).

Svenska institutet: Box 7434, SE-103 91 Stockholm, Szwecja.

Adres dla interesantów: Sverigehuset (Sweden House) Hamngatan/Kungsträdgården, Sztokholm.

Tel. +46 8 789 20 00. Fax +46 8 20 72 48. E-mail: si@si.se http://www.si.se

